

nyelv és szótára cz. műben *gagyista* a megfelelője, érről ott ezt olvassuk: „*gagyista*: hamis aranypénzzel csaló”. K. P.

Megrágja a bort. Az Irodalomtörténet minap megjelent füzetében (8. évf. 286. l.) az *r. r.* jegyű bíráló Krúdy Gyulának Napraforgó cz. regényét bírálva, egyebek közt az írónak gondatlan, pongyola nyelvét is korholja, hogy született magyar létire mindúntalan vét a nyelv ellen, képtelen és ízléstelen képekkel ékteleníti az amúgy is silány elbeszélést. Gyomlálás közben azonban megcsépett a bírálóval, hogy a gazzal együtt tősgyökeres, jó és helyes fordulatot is tépett kiczégérezés végett. Hibáztatja azt, hogy valaki „ivás előtt *megrágja fogaival a bort*” (103. l.). Itt rossz magyarság a *fog* többesszáma, de különben nincs hiba benne. A bíráló valószínűleg bornemissza és „falmellékivel” enyhíti szomját, különben nem volna kifogása a *bor megrágása* ellen. Ezt az igen fontos műveletet minden borszakértő nagyon jól ismeri. A *borbíró* szájába veszen egy kortyot és rágásszerű mozdulattal *szétteregeti* a bort nyelvén, ingyén, pofáján, *megforgatja* alaposan, orrán át kibocsátja a *gőzöt*, majd kipökvén a kortyot, mély belégzéssel vizsgálja s így mint Arany borkupecze:

Megismeri a zamatot,
Véknyat, „testest”, kövéret
Ez vén, „magát megette már”,
Ez fiatal, ez érett.

(Aisthesis 5.)

Valóságosan részeire bontja, elemzi e szájművelettel. Ez a *bornak megrágása*, így ismerik a Mecsek alján, így Ménes és Magyarád kolnáiban; társaink és olvasóink bizonyára más vidékről is szolgálhatnak adattal. Érdekes, hogy az osztrák-németben, tehát nálunk Sopronban és Pozsonyban is, az olyan borkedvelőt, ki nem a mennyiséget, hanem a miuőséget keresi s a városban minden czéggért ismer, a hol valami finom kortyot mérnek: *W einbeissernek* hívják.

Különben egymást is *megrágja a bor*. Mikor borokat kevernek: *házastának*, nagyon ügyelnek arra, hogy olyan borokat elegyítsenek, melyek jól *megrágnak egymást*, azaz, a melyeknek alkatrészei nemes sajátságait fokozzák, melyek jól párosulnak; mondjuk: egy vidéken a rizlingi jól *megrágja* a muskotályt, a másikon nem.

Még egy harmadik kapcsolat is van: a *bor megrágja a hordót*, azaz kikezdi, rothasztja, mállasztja, rontja. t. t.

NYELVÚJÍTÁSI ADATOK.

Körület, körlet, köret. 1. *Körület* régi szó. Megvan már 1584-ben C.-nál is „*circumferentia*” jelentéssel, ikerpárja: *környület* pedig többek közt Zrinyinél* is (Arianna sírása):

Mint egek forognak örök környületben
Vgy bum ugy bánatom forog örökségben.

* Ez adat megvan a NySz.-ban is, de nem az eredeti, 1651-i, hanem a hibáktól hemzsegó 1817-i, Kazinczy-féle kiadásból idézve.

Ugyanilyen alkotású a népies *közelet, keresztület* (MTsz.) s Bartzafalvitól *felület*, Fogarasitól *távlat* (NyÚSz.). Ez utóbbiak megélétek, mivel szükség volt reájok; a *körület* elavult, mert a vele egyjelentésű és szokottabb *kerület* mellett fölöslegessé vált.

2. *Körlet* nyelvújítás korabeli csinált szó. Szótárilag először Királyföldynél 1846-ban. Volt ugyan Fog.-nál 1865-ben, Ball.-nál (1867 óta) egy *körölni* ige „caracolliren“ jelentéssel, de hihető, hogy a *körletet* egyenest a *kör*-ből csinálták a *-let* koholt képzővel vö. *czímlet, készlet, ügylet* stb. (NyÚSz.). Jelentése eredetileg ugyanaz volt, mint a *kerületé*, utóbb azonban (Fog. 1848) nemcsak „Umfang“, hanem „Bereich“ értelmet is tulajdonítottak neki. Domanitzky-Horváth Katonai Szótára 1895-ben a „Distriktskommando“-ra a *körletparancsnokság* szót kezdte használni, noha a közbeszéd, sőt a honvédségről szóló törvények is mindig *kerületi parancsnokságnak* nevezték. Legújban némely napilapunk, pl. az Új Nemzedék márczius 23-i száma, nem tudni mi okból, megint körletparancsnokságról beszél. Talán most más a jelentése?

3. *Köret*. A vendéglői étlapok vadonatúj szava: „Marhahús körettel = Rindfleisch garnirt“. A már megszokott „*körítve*“ ügyetlen javítani akarása. *Körni* igénk nincs; a *köríteni* ellenben a nép nyelvében is él a *körítő* = köröcsináló származékban, irodalmi nyelvünkben pedig évszázados multja van. Nemzeti himnuszunk halhatatlan írója már 1817-ben dalolja:

Vészek körítik homlokát,
Erő forr kebelén.

A *körít* „garniren“ jelentése is már elég régi. Fog. Ném. Magy. Szótárának 1865-i kiadásában megvan már „garnirt = *körített*“.
Sz. K.

Termesztés és termelés. A *termelés*, jöllehet már magában véve is rossz szó, csak a 20-ik század elején kezdték használatba venni; holott nyelvünk azelőtt is megélt nála nélkül.* De ha már nyelvünk gazdagítására alkalmazásba vették, akkor is gondolnák meg, hogy a *termesztés* és *termelés* más-más fogalmakat fejeznek ki.

Termesztés az, a mit a természet ereje, habár az emberi munkásság segítségével ugyanazon *termesztvényt* (*terményt*) állítja elő, például: buza, árpa, rozs, gyümölcs, zöldség és mindennemű vetemények; a melyek ugyanazon minőséget adják vissza: *teremnek*.

A *termelés* ellenben az: mikor az emberi tevékenység, habár a tudomány, ipar, vegyületek és a természeti erők felhasználásával, irányításával olyan *termék* állíttatik elő, a mely nem magától terem és különbözik attól, a miből előállítják. Például próbáljon valaki petrezselymet, káposztát, hagymát, gyümölcsöt, bármiféle veteményt *termelni*, ha nem *termeszti*. De viszont vessen valaki lisztet, enyvet, szappant, vásznat stb., terem-e abból ugyanolyan *termék*?

* A *termel* szót a mult század második felében is javában használták, megvan már Ball.-nál 1851-ben. A *producere, producens* lefordításával sokan próbálkoztak. Eleinte csak *termeszteni, termeszto*, de minthogy ez igazán csak a földművelő producensre illett, az általánosabb fogalomra javasolták: *jövesztő, szülemző, szüleményző, terményző* (NyÚSz.). Végre a *képez-képez, nő-nevel, szól-szóal* mintájára csinált *terem-termel* győzött, noha CzF. még 1877-ben is erősen kikelt ellene.
Sz. K.